

OCENE IN POROČILA

Đuro Basler (+), *Spätantike und frühchristliche Architektur in Bosnien und der Herzegowina*. Redigiert von Renate Pillinger – Andreas Pülz – Hermann Veters. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1993. 104 strani, 126 slikovnih prilog in 1 karta. (Schriften der Balkan-Kommission. Antiquarische Abteilung ; Nr. 19)

Postumno izdana študija hrvaškega arheologa Đura Baslerja (1917–1990) je nekoliko predelana in dopolnjena izdaja njegove monografije iz leta 1972 (Arhitektura kasnoantičnog doba u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1972). Avtor po kratkem historičnem uvodu o poznoantični dobi (str. 9–19) predstavi poselitveno podobo dežele (21–30), ki je z izjemo Posavine (le-ta je spadala k panonskima provincama Saviji in Drugi Panoniji) bila v okviru poznoantične province Dalmacije. Posebno poglavje je posvečeno utrjenim naseljem iz dobe od 4. do 6. stol. (str. 30–40), ki jih avtor z ozirom na funkcijo in velikost razvršča v večje utrdbe (castra, castella), zatočišča v ožjem pomenu besede (refugia) in majhne utrdbe (burgi). Ozemlje Bosne in Hercegovine je v tem oziru dokaj dobro raziskano, saj je bilo odkritih več kot 40 utrjenih naselbin (kastelov) in še večjega števila refugijev in burgov.

Osrednji del monografije je posvečen prikazu zgodnjekrščanskih cerkva (42–89; avtor se drži abecednega zaporedja najdišč), v celoti okrog petinštirideset, ki kažejo v arhitekturi na zunanje vplive ob mnogih lokalnih posebnostih. Bosna in Hercegovina je v zgodnjekrščanski dobi spadala v širše vplivno območje in nato cerkvenoupravno območje salonitanske cerkve, zato naletimo pri cerkvah na številne značilnosti salonitanske cerkvene arhitekture. Ponuja se analogija z območjem današnje Slovenije in avstrijske Koroške, ki sta spadali v širše vplivno zaledje oglejske cerkve. V obeh primerih moremo ugotoviti – ob skoraj popolni odsotnosti pisanih virov, ki bi osvetljevali proces pokristjanjevanja – vplive cerkvenega središča ob ohranjanju lokalnih posebnosti. Od glavnih vprašanj s področja cerkvene arhitekture, ki so sorodna onim na oglejskem vplivnem območju, naj omenim dve: vprašanje baptisterijev (njihova oblika in način arhitektonske včlenitve v cerkveni kompleks, str. 88 sl.) in zlasti vprašanje tako imenovanih dvojnih cerkva (v celoti štirje primeri: Jabuka, Mogorjelo, Zenica, Žitomislići). Po avtorjevem mnenju (str. 86) naj bi le-te pripadale večinoma samostanskim skupnostim, v dveh primerih večje oddaljenosti med cerkvama (Skelani in Založje; v obeh primerih v medsebojni razdalji kakih 100 metrov) pa naj bi šlo za sakralna objekta ločenih verskih skupnosti, katoliške (romanske) in arijanske (gotske). Za analogne primere v našem prostoru (npr. Rifnik) in v sosedstvu (Sv. Hema) so bila izražena podobna mnenja (za Rifnik gl. S. Ciglenečki, *Gea* 3 (Avgust 1993), 38–40 in D. Pirkmajer, *Rifnik, Celje* 1994, 48, za Sv. Hemo F. Glaser, *Carinthia I* 183, 1993, 165–186). Vprašanje samo je zaradi maloštevilnih pisanih virov težko rešljivo. Zadnje poglavje osrednjega dela prinaša prikaz nagrobnih spomenikov (89–92; ostanki mavzolejev, sarkofagi, nagrobne plošče), ki kažejo tudi mnoge lokalne posebnosti. V sklepnem tekstovnem delu knjige (93–100) pojasnjuje avtor posebnosti zgodnjekrščanske umetnosti na tleh Bosne in Hercegovine od 4. do 6. stol. kot sintezo avtohtonih (»ilirskih«) elementov in kasnejših stilnih in duhovnih tokov, ki naj bi jih prineslo orientalsko duhovno življenje (vzhodni kult in v pozni antiki specifično vzhodne krščanske predstave), ob istočasnem vplivu Zahoda in germanski (gotski) kulturni dediščini.

Izdajo monografije moramo vsekakor pozdraviti iz dveh razlogov. Objava monografije v nemškem jeziku, skoraj točno dvajset let po prvi hrvaški izdaji, odkriva evropski strokovni javnosti sorazmeroma bogate arheološke ostanke iz pozne antike (s poudarkom na ostankih zgodnjega krščanstva) na ozemlju, ki je v evropskem okviru sorazmeroma slabo poznano. Čeprav bodo nekatere avtorjeve interpretacije doživele dopolnitve in korekcije (tik pred objavo je za začetek 1996 napovedana monografija o cerkveni arhitekturi rimske province Dalmacije, ki jo je pripravila francoska arheologinja Pascale Chevalier), je Baslerjeva knjiga korak velikega pomena k bolj uravnoteženemu znanju o posameznih delih antičnega (posebej zgodnjekrščanskega) sveta. Izdajatelj je v tem primeru (tako kot že s predstavitev arheoloških raziskav vzhodnega Balkana in obal Črnega morja v poznoantični in zgodnesrednjeveški dobi; gl. ZČ 40, 1986, 515–517; 48, 1994, 414–415) opravil pomembno delo.

Delo je izšlo v letu 1993, ko je dežela, ki jo knjiga predstavlja, doživljala enega najtežjih obdobij v svoji zgodovini. Ker tudi v bližnji prihodnosti arheološke raziskave verjetno še precej časa ne bodo mogoče, je izid knjige tudi pomembno kulturno dejanje in posredna podpora tistim prizadevanjem, ki vodijo v mir in toleranco. Ponovna vzpostavitev teh civilizacijskih vrednot pa je pogoj za kakršnokoli znanstveno delo.